

Arne Hemmingsen fortæller om sit liv!

Fanefjord Kirkevej 12, 4792 Askeby, tlf.: 5581 7472

Livet på landet fra 1924, fortalt i 2003!

Jeg er født på en "Gård" på 14 tdl. i Tostenæs Kobbøl, nu hedder det Hårbøllevej. Dengang kaldte man sig gårdejer, hvis der var 12 tdl. god jord. Min far og mor var født på Østmøn, og købte ejendommen i 1923, jeg er født i 1924.

Først i tyverne var landbrug og dermed fødevarerpriserne ret høje, det var eftervirkningerne fra stor mangel under første verdenskrig, der ikke var helt overstået derfor var landbrugene høje i pris, men allerede midt i tyverne blev der overproduktion af fødevarer, og priserne faldt sidst i tyverne og første halvdel af trediverne, og første halvdel af trediverne var som bekendt krise og enorm arbejdsløshed, både på landet og byerne. Da landbruget var det altoverskyggende erhverv, med smør, flæsk og æg til eksport. Der var ikke mange penge, vi har aldrig manglet mad, men tøjet blev vendt op til flere gange, og der var ikke penge til noget overflødig, legetøjet var hjemmelavet.

Jeg har altid været glad for dyr, dengang stod dyrene i tøj om sommeren, min mor fortalte at jeg kun var 2½ år da jeg trak en ko ud på marken om morgenen og ind om aftenen, men måske var det koen der trak med mig. Jeg kunne malke en ko, da jeg var 7 år. Skoletiden var 6 timer om dagen 3 dage om ugen, næsten alle børn skulle hjælpe til efter skoletid, mange husker det som er en sur pligt. Det har jeg aldrig følt, jeg kunne godt lide at luge roer og malke køer og da jeg blev så stor at jeg kunne styre 2 heste for harve og tromle, og det var fantastisk da min far lærte mig at styre ploven med 2 heste for. Min største oplevelse som var en tur på besøg hos min morbror i Jylland. Min mormor og morfar boede på Østmøn, min mormor døde da jeg var 11 år, Min morfar flyttede ud hos mor og far, og som tak for hjælpen med flytningen og ophold, lejede min morfar en "lillebil" og vi kørte til Brædstrup og besøgte min morbror Henry. Vi kørte fredag og kom hjem søndag. Min mor gav mig en seddel med til "gamle" lærer Skov, det var uhørt at en 12 års dreng skulle til Jylland. Skolelæreren spurgte om nogen af klassen havde været over Storebælt, kun ganske få havde været i København. Ca. halvdelen havde sejlet med færgen fra Koster til Kalvehave, 2 af eleverne havde aldrig været i Stege (ca. 12 km.).

Da jeg blev konfirmeret i 1938 var det første gang, jeg har set, at der blev drukket vin i mit hjem. Før den tid, hvis der kom gæster, var det en øl, og en enkelt gang en snaps. (som følge af det, ejede min mor og far aldrig et rød- eller hvidvinsglas, kun portvin, øl, snaps og sodavandsglas) Jeg fik lov til at hjælpe til hjemme i 1 år efter min konfirmation, men da jeg var 15 år, fik jeg plads på en gård på 30 td. Sønnen på 19 år arbejdede også hjemme, så jeg var "dreng". Mit hjem var temmelig beskyttet, så det var barsk at komme ud at "tjene". Op kl. 5.30 og få morgenkaffe, frokost fra kl. 8.30 til 9.00, middag (varm mad) fra 12.30 til 13.45. Fyraften kl. 18.00. 6 dages arbejdsuge og passe dyrene hver anden søndag, fri hver anden søndag efter morgenmalkningen og fodring kl. ca. 9.00. 3 dages ferie pr. halvår, 55 kr. om måneden og kost og logi, men maden var god: Kaffe og brød til morgen, sild og rugbrød med pålæg kl. 8.30, kl. 12.00 mælkemad, eller sødsuppe, frikadeller, fisk eller stegt flæsk.

Men der var mange mulighederne for ungdommen til adspredelse i fritiden. Der var Dame Biograf, hver

lørdag og søndag aften, hvis der ikke var bal på "Hjørnet" eller Dame Kro.

Ungdomsforeningen holdt 4-6 baller om året. Gymnastikforeningen 3, Idrætsforeningen 3, og mange andre foreninger. I sommerhalvåret holdt "Fanefjord Skovpavillon "Dansant" fra kl. 19 - 23. Vi cyklede også til baller i Stege på Skandinavien og Skydevænget.

Min ungdom var jo i fyrrene under krigen, og som følge deraf blev mine pladser ved landbruget helt lokalt i Fanefjord sogn, men vi var i fyrerne og halvtredserne mindst 150 landbrugsmedhjælpere i Fanefjord sogn, der var ung pige i huset på de største gårde, ellers var de unge piger i huset hos forretningsfolk i Stege, på Alderdomshjemmet og hos den gamle Grevinde på Marienborg var der flere unge piger i huset. Havde vi i landbruget mange timer om ugen, så havde lærlinge i butikker, smede og håndværkere endnu længere arbejdsuge om vinteren. Nok skulle de først begynde kl. 7.00 til 17.00, men de 4 første aftener om ugen, cyklede de til handelsskole eller tekniskskole i Stege fra kl. 9.00 til 22.00, men fra nytår til april betalte Håndværkerforeningen "Lillebil" så eleverne ikke cyklede i de kolde måneder.

En ting der kom i gang under krigen var ridning, Møns Køre- og Rideforening blev startet i 1941, nu Møns Rideklub. Det var nogle ride interesserede mennesker bl.a. Baron og Baronesse Rosenkranz. Det var nærmest landbrugsmedhjælpere på arbejdsheste der red, da var det i modsætning til nu, kun meget få unge piger der red. Der var 5-6 hold rundt om på Møn og Bogø der red en sommeraften en gang hver uge, der var et hold der red opvisning, på det årlige dyrskue i Stege som afholdtes ca. 15. juni på Dyrskuepladsen i Stege. Men Køre- og Rideforeningen holdt også stævne en søndag i juli måned på Dyrskuepladsen, der var rideopvisning af de forskellige hold, og præsentationskørsel med smukt pyntede vogne, mere end 100 heste deltog. Vi red eller kørte til Stege, vi mødtes kl. 9.00, så vi var tidligt oppe og ordne staldarbejde først. Der var masser af tilskuere nok et par tusinde, stævnet stoppede kl. 16.00, så red vi hjem til gårdene, nogle havde ikke fredag og skulle malke til aften, men fælles for os alle var, at vi tog pænt tøj på, og cyklede til Rideforeningens bal i Skydevænget, som sluttede kl. 2.00. Cykle hjem og sove, og op kl. 5.30, puha det er nok derfor jeg er træt endnu.

Årets højdepunkt ved Landbruget, var høsten ikke mindst under 2. Verdenskrig der var rationering på næsten alle fødevarer dog ikke grøntsager. Et slogan i krigsårene var: "Årets høst godt i hus giver brød til os alle". Kornet blev mejet med selvbinder, der var 3 heste for en selvbinder, og da mange landmænd, kun havde en eller to heste, lånte de af hinanden, og der var så flere landmænd, der var fælles om selvbinder. Men forinden blev der mejet. For en mand mejede den yderste omgang med le, og kornet blev samlet sammen i neg og bundet, dette var for at hestene ikke skulle træde kærnerne af. Når kornet var mejet og lå på marken i neg, blev disse stillet sammen i travhove, disse stod i ca. en uge hvorefter negene blev læsset på en vogn og kørt hjem til gårdene, nogle af de største gårde havde eget tærskværk, men i Fanefjord sogn hvor der var mange små landbrug, var der 9 tærskværker, som ejedes af en kreds af landmænd, hver af disse tærskeselskaber havde en ejerkreds med en bestyrelse, denne bestyrelse ansatte i høsten 3 mand til at køre rundt med tærskværket nemlig: en ilægger til at lægge negene i tærskværket, en traktorfører til at passe traktor og tærskværk under tærskningen og en vejer. Kornet kom ud af tærskværket i sække, vejerens skulle veje sækkene nøjagtig af, enten 75 kg. eller 100 kg i hver sæk. Dels var der kappestrid om hvem der høstede mest pr. tønderland, og desuden skulle udgifter til tærskeselskabet betales pr. tønde korn

Fanefjordhistorier

der var tærsket. Hvert tærskeselskab havde mellem 20 og 40 medlemmer som der blev tærsket for. Foruden de 3 faste mænd ved tærskværket, skulle der ca. 10 personer til at betjene tærskværket. Kornet var sat sammen i stakke, der var 2 - 3 personer med hver en høtyv i stakken, som stak komet op på tærskværket, oppe på tærskværket stod en kone og modtog negene, og skar båndene, og skubbede negene hen til ilæggeren, der puttede negene i tærskværket. Der var 2 mand til at bære korn, det blev næsten altid båret på loftet på stuehuset.

Den dag der blev tærsket, var meget hård for husmoderen, der hvor der blev tærsket, for indtil krigsårene, hvor der var rationering, fik alle tærskemedhjælpere maden. Kom kl. 5.30 til morgenkaffe, kl. 8.30 til 9.00, frokost med spegesild eller kogt sild og smørrebrød, fra kl. 12.00 til 13.00 middagsmad 2 retter kl. 15.00 til 15.15 eftermiddagskaffe med hjemmebag. Kl. 17.30 igen brød smør, fedt og pålæg, det drejede sig om mellem 10 - 15 personer.

Høsten gav for 60-70 år siden meget håndarbejde ved landbruget, men roemarkerne var nok det hårdeste arbejde, fra ca. 20. maj skulle roerne luges og udtøndes, når roerne kom op af jorden, stod de meget tæt i rækkerne, der kunne godt spire 5-6 roeplanter af hvert frø, da der kun skal stå ca. 5 roer pr. meter, og da der ikke fandtes sprøjtemidler var der også ukrudt. Roerækkerne blev radrenset, med en hest foran og en mand til at styre, så var roerne klar til at blive luget.

Sidst i maj måned havde skolebørnene roeferie til at hjælpe i roerne, men om efteråret var der også roeferie til at hjælpe i roerne. Der er også efterårsferie i vore dage, men der er ingen roer at trække op med håndkraft. Midt i århundredet pløjede man roerne løs med en roeplov med 2 heste for, og en mand til at styre ploven, derefter var der andre, der tog roerne op. Det foregik ved at man tog i toppen af 2 roer, en med hver hånd og bankede dem imod hinanden, til jorden var banket af, derefter blev de lagt i bunker. Man huggede derefter toppen af, det foregik ved at man tog roen i den ene hånd og en roekniv i den anden hånd, og huggede toppen af. Disse roebunker blev læsset på en hestevogn og kørt til saftstationen.

Der var saftstationer i Damme, Damsholte, Holme, Pollerup og i Mern, der blev saften presset af roerne og derefter blev saften pumpet til Sukkerfabrikken i Stege gennem rørsystem. Det er utroligt at tænke sig, at allerede i 1902 blev der lagt saftledning fra Mern under Ulfsund til Stege. På saftstationerne fik landmændene roeaffaldet med retur, men i roemarkerne blev roetoppen også læsset på hestevogne og kørt ind til køerne, enten som frisk top eller ensileret under roeaffaldet. Oktober måned er normalt en måned med megen regn, derfor var det et barsk arbejde at være i roemarken, og at trække roerne op, var vel mest et arbejde for koner og børn.

Fra 1-11-1943 til 1-6-1946 var jeg forkarl på "Møllebjerggård" på Lettenvej 2. På "Møllebjerg" var der dengang ca. 70 tdl. jord, der var ca. 20 malkekøer, 7 heste. I sommeren 1943 var der bygget nyt grisehus med 10-12 grisestier, der blev også bygget en bygning i hjørnet af møddingen til "toilet" ikke med træk og slip men med kasse, moderne dengang.

August 1936 døde ejeren, Anders Jørgen Hemmingsen og sønnen og en datter, nemlig Hans og Karen og dennes mand Richard Hemmingsen overtog gården, de nye ejere var unge mennesker i første halvdel af tyverne, så da jeg blev ansat på "Møllebjerg" var vi næsten jævnaldrende, det var en anderledes måde at være "bondekarl" på, det var ikke almindeligt dengang, der blev foruden godt samarbejde også

kammeratskab. Der var en medhjælper til og en ung pige i huset, Karen og Richard havde 2 små piger, og en husholdning på 8 personer. En dag var således: Op kl. 5.30 morgenkaffe, Hans, Richard og den yngste medhjælper malkede køerne med hånden. Forkarlen fodrede heste muggede ud under hestene og striglede dem, kl. 6.30 var vi klar til markarbejde, i den tid der skulle pløjes, harves og høstes, kørte vi 3 mand i marken med hver sit spand heste, (et spand heste består af 2 heste). Hans passede køerne og grisene, den unge pige passede hønsene. Dette var under krige og, hvordan husmødrene fik lavet mad til os forsultne unge mennesker med de rationeringer der var, er et stort spørgsmål, men selvfølgelig blev egne produkter anvendt i stor udstrækning, og der blev slagtet store grise. Hver aften i al den tid på "Møllebjerg" fik vi biksemad før smørrebrødet til aftensmad, lidt flæsk og løg og masser af kartofler, det smagte fantastisk godt, og vi sultne unge mænd spiste os næsten mætte i dette, derfor kunne rationeringsmærkerne slå til.

Om efteråret kørte vi sukkerroerne til Damme Saftstation, der hvor nu Damsborg har haft til huse. På "Møllebjerg" havde vi en stor kassevogn - dette var den største roevogn der kom til Damme Saftstation i 1940'erne - andre kørte med fjælvogne, denne kassevogn uden gummihjul, skulle trækkes af 3 heste og lastede 2½ tons, den blev selvfølgelig læsset på og af igen med håndkraft. Jeg kunne nå at køre 4 læs roer og have 3 læs roeaaffald med tilbage. Der var sommetider en mand til at hjælpe med at læsse roerne..

Under krigen skulle landmændene aflevere korn til staten til 25 kr. pr. tønne, kornet blev kørt til kornhandlerne, det korn som landmændene havde tilbage efter afleveringen, kostede nogle år under krigen 60 kr. pr. tønne.

En ting jeg husker fra årene på "Møllebjerg" var pinsen 1944. Vi havde fri hver anden søndag, og der skulle to mand til malkningen. Men pinselørdag 1944 skulle familien på "Møllebjerg" til bryllup på Nyord og overnatte, den anden medhjælper havde fridag. Jamen, jeg kan da selv malke, der var 22 køer, køerne gik på græs på engene ved Grønsundvej, deromkring hvor der nu står en mindesten. Jeg bandt køerne langs vejen inde på marken, begyndte kl. 4 pinsemorgen, og var færdig med håndmalkningen inden kl. 7 da mælkekusken kom efter mælkejungerne.

Jeg husker en sjov episode, der var jo kun lidt trafik og ingen biler, men mens jeg sidder og malker, kommer en ung dame cyklende fra Bogø, standser cyklen og spørger om hvor langt der er til Møns Klint. Mit svar var ca. 35 km. Hun var forbavset, hun var kommet til Bogø fra København, boede på pensionat og stod tidligt op, og ville en tur på Klinten og tilbage til Bogø inden frokost. Hun vendte cyklen og kørte til Bogø igen, forbavset over at Møn var så stor.

Under krigen var der et meget stort sammenhold i befolkningen, og en bondegård af "Møllebjergs" størrelse var en lille enhed i det store landbofællesskab. Der var underkrigen i lang tid udgangsforbud om natten, og da min forlovede Jenny, senere kone, var ung pige i huset på en gård i Hårbølle. En efterårsnat i 1943, var jeg i Hårbølle og besøge hende, jeg cyklede fra Hårbølle ved 2-3 tiden, det var ikke ufarligt, for de tyske soldater gik vagt, men det ruskregnede, så de blev nok i læ. Da jeg kom syd for Fanefjord Kirke, hørte jeg biler komme kørende mod Hårbølle Havn, jeg cyklede ind under et tjørnetræ, og der kom flere biler, jeg ved ikke hvor længe jeg lå der i regnvejret, men jeg var meget bange, havde mit hjerte dengang været slidt, havde jeg fået et hjerteslag. Da der blev ro cyklede jeg til "Møllebjerg" og gik i seng på karlekammeret.

Vi 2 karle havde fælles kammer i en af staldlængerne. Jeg turde ikke fortælle om oplevelsen uden til

Jenny, men det viste sig senere, at alle bilerne kørte jøder til Hårbølle Havn, hvor de blev sejlet til Sverige.

De sidste år af krigen blev hadet til tyskerne større og større, der var en mand af familien på "Møllebjerg", der en aften trak mig til side, og sagde, at der foregik noget i Tostenæs Smedje, de havde brug for unge mænd, det var en modstandsgruppe, men jeg var en pivskid, jeg vidste det var livsfarligt, og turde ikke tage kontakt til dem.

Den 4. maj 1945 var en rigtig forårsaften, da vi havde spist på gården, var der en der foreslog at spille kort, vi havde begyndt at spille, da der var en der lukkede op for dansk presse fra England, der hørte vi fredsbudskabet, der blev ikke spillet mere kort, og Karen fandt en flaske vin, som var gemt til freden, for den vin man kunne købe var meget dårlig.

Den 5. maj om morgenen var det fint vejr, vi var alle mand om at passe køerne om morgenen, 2 af os jagede køerne ned på engen, der så vi 2 modstandsmænd cykle af Grønsundvej med maskinpistoler på ryggen, samtidig fik vi set 2 tyske soldater, komme cyklende fra Bogø på deres daglige patrulje, vi var nysgerrige, men modstandsmændene trak deres cykler ind i haven på den første gård i Grønsund, indtil tyskerne var kommet forbi. Det var nok klogt!

Den glædesrus, der var efter 5. maj 1945 fortsatte hen af sommeren, men vi lyttede jo efter radioen, russerne havde stadig besat, eller var på Bornholm, og nok var de allierede og Rusland fælles om at have bekæmpet nazisterne, men vi var mange der hadede kommunisterne lige så meget, som nazisterne, det havde været nødvendigt, at samarbejde med russerne for at nedkæmpe Hitler, men så var sympatien også slut. Russerne forlod senere Bornholm.

Vi var en del unge, der sagde "aldrig mere krig", og at være militærnægter blev der også snakket om. Jeg kom på session i august 1945, og indkaldt 1-6-46 i Vordingborg som rekrut. Den 15-10-46 blev vi sendt til Sønderjylland som grænsevagt.

Forsyningsmæssigt var der jo stadig rationeringsmærker og mangel på alt i næsten 5 år efter krigen, men vi havde det godt i forhold til tyskerne, de sultede. Soldaterne skulle sammen med grænsegendarmer og politiet, sørge for at tyskerne ikke kom over grænsen for at stjæle mad. De havde heller ingen penge at betale med. For at animere soldaterne til at fange tyskerne, fik en soldat fik 20 kr. hvis han fangede en grænseoverløber. Soldaterlønnen var 2 kr. om dagen. Jeg fangede ingen.

Vi var 120 soldater indkvarteret i en trælejr, bygget i skoven ved Frøslev, 2 km. uden for Padborg. Nogle af os soldater kom i det halve år, vi var i lejren, i kontakt med lokalbefolkningen i Frøslev. Det var temmelig barsk at opleve det modsætningsforhold der var, de fleste var meget nationalt indstillet som danskerne. Men et lille mindretal var tysksindede eller "Hjemmetyskere" som de kaldtes, de mest nationale blandt danskerne kunne godt finde på at spytte efter de tyskvenlige trods det, at de var naboer. Vi kunne også finde på at spytte, når vi under krigen mødte tyske soldater patruljer på cykel. Det må have været frygteligt, at bo i den danske del af Sønderjylland, og være tysksindet. Vi soldater gik patruljer, langs hele den tyske grænse. Vi var 4-5 lejre og langs hele grænsen var der træhytter med nogle kilometers afstand, i disse hytter blev 3 menige og en korporal sendt ud i et døgn af gangen. Vi 3 menige skiftedes til at holde vagt, men derudover udgik patruljer imellem disse hytter, hvor vi gik langs grænsen enkeltvis, men skulle krydses af i hytterne, som kontrol. På en 8 timers vagt skulle gås 25-30 km, på skov og engstier.

På en sådan patruljevagt, mødte jeg ved grænsen en tysk grænsebetjent, som talte dansk og trods et kæmpe had til tyskerne, var jeg også dengang nysgerrig, så vi kom i snak, han fortalte at han havde været tysk soldat i Ålborg, nu grænsebetjent, på den tyske side af grænsen. Jeg spurgte om hvordan livet var, han havde et mindre barn og maden bestod mest af kålrabisuppe og lidt kartofler.

I vagtthytterne havde vi mælk og havregryn med til et døgn, og da jeg vidste at vi _kunne undvære lidt mælk og havregryn, hentede jeg lidt i hytten til tyskeren. Denne store barske tyske grænsebetjent nærmest græd, da jeg gav ham det. Han havde arbejde, hvordan havde så alle de arbejdsløse tyskere det i vinteren 1946 – 1947, som tilmed en af de koldeste i det tyvende århundrede.

Jeg kom hjem fra soldatertiden de 19. april 1947. Kong Christian den 10 var meget syg, og der var opslået befaling på regiment kontoret, at hvis kongen døde, blev vi ikke hjemsendt før efter begravelsen. Aldrig har så mange soldater bedt aftenbøn for at kongen skulle leve, som vi gjorde, vi blev hjemsendt den 19. april og kongen døde den 20. april 1947.

I august 1947 blev Jenny og jeg gift. Vi fik plads som bestyrer på en gård på 20 tdl. i Lille Damme. Ejeren og familien var flyttet til et hus i Damme, men gården skulle sælges i foråret 1948, og min kone og jeg havde ingen penge, så vi kunne købe gården. På det tidspunkt lå der en sommerrestauration på "Borrensbjerg", den skulle forpagtes ud, vi fik forpagtningen, jeg var "kun" var 24 år, og man skulle være 25 år for at få beværterbevilling. Mine forældre havde stadig ejendommen i Tostenæs Kobbøl, så vi lavede et fællesskab, min far forpagtede "Borrensbjerg" og min kone og jeg hjalp til.

Der var maksimalpriser på alle varer i restaurationen - hvilket ville sige fast udsalgspriser - men serveringspersonalet måtte lægge 15 % på prisen, det måtte restauratøren ikke, så derfor var det en økonomisk fordel. Det var godt, for indtjeningen var ikke stor, men de 2 somre på "Borrensbjerg", Borrensvej 16, var meget interessante somre. Sommerens store aften på Bjerget var Sankt Hans aften. Der var kun få biler, så gæsterne kom cyklende. På Borrensvej 14, var der cykelparkering og en sti op til restaurationen. I nr. 14 boede Karen og Mogens Andersen, jeg husker Mogens fortalte, at han havde aldrig tjent så meget på en nat, der havde næsten været 300 cykler og han tog 35 øre pr. cykel. Timebetalingen for en arbejder var ca. 2 kr. i timen dengang.

Om vinteren 1948 og 1949 arbejdede jeg som arbejdsmand, dels i roekampagnen som affaldsmand på Damsholte Saftstation. Affaldet løb ud i en stor bunke, så skulle affaldsmanden sørge for at landmanden og lastbilchaufførerne ryddede i bund når roeaffaldet blev læsset med greb.

Jeg var også arbejdsmand, da vejen fra Lerbæk til Fanefjordgade blev etableret i 1949. Vi var mange, der brugte en skovl til at rette skrænterne af. Jeg var også arbejdsløs og fik understøttelse i et par måneder, jeg tror understøttelsen var 9,90 kr. om dagen.

Om vinteren 1950 henvendte Jens Hansen "Præstebjerg" sig til min kone og mig og spurgte om, at vi ville forpagte jorden på "Præstebjerggården", der var 20 tdl. land jord til dyrkning og Præstebjerg, hvor der var etableret en grusgrav med elektrisk grus og sten sorterer og at der i en af bygningerne blev fabrikeret cementvarer såsom drænrør, mursten og havevaser.

Der havde under krigen været to mand i cementfabrikken, i halvtresserne kun en, men to mand i grusgraven om sommeren. Der var ingen beboelse til forpagteren på "Præstebjerggården", og da jordlovene

var således, at der skulle være bolig til forpagteren kunne forpagtningen ikke gennemføres, i stedet blev jeg ansat som bestyrer af landbruget, det var jeg i 8 år. Vi blev boende hos mine forældre på Hårbøllevvej og da mine forældre var svagelige, hjalp vi med at passe deres landbrug.

Jens "Præstebjerg" som han kaldes, var en af de første der havde købt en grå Ferguson og da traktoren også blev brugt i grusgraven, købte han en 3 tons traktorvogn med tippelad, en stor nyhed dengang, det var et af de første landbrug, der blev passet uden arbejdsheste. I de 8 år fik min kone og jeg sparet så mange penge op, så da Jens Hansen overlod landbruget på "Præstebjerget" til et familiemedlem, kunne vi købe ejendommen Spånsbjergvej 1.

Jeg var kort før vi købte ejendommen, blevet regnskabsfører i Fanefjord Brugs, men da jeg sidst i fyrrerne var arbejdsløs, havde jeg taget landbrugsskole som brevscole og da jeg altid har været glad for regning og tal, nåede jeg at tage udvidet regnskabsføring på brevscole, det som senere blev merkonom uddannelse i regnskabsføring. Som brugsens regnskabsfører, gav det meget arbejde, men også noget løn, og som ny etableret var de penge kærkommen. Trods det, at jeg altid har været glad for dyr, var der på ejendommen vi købte, 2 arbejdsheste, de blev omgående solgt, og i fællesskab med min far købte vi en grå Ferguson med tilhørende redskaber.

Fra i 1950'erne opbrød vi det gamle landsbysamfund, som vores forældre og bedsteforældres generation havde opbygget. Dette har vores generation og vore børns generation nedlagt, ikke af ond vilje, men af nødvendighed for at overleve. Der var midt i århundredet i Damme og Askeby ca. 40 forretninger og håndværkere.

På Møn, var der i 1930 ca. 1400 der leverede mælk til 12 mejerier, i 1960 var der ca. 900 der leverede mælk til 8 mejerier. Nu (2003) er der 16 mælkeleverandører på Møn.

Hvor mange købmænd der var på Møn har jeg ikke fået undersøgt, men i Fanefjord Sogn var der 12 købmænd, 11 smede, i tresserne var der 11 benzin tanke i sognet der solgte benzin, og kun få biler. Medens der var køer på alle landbrug, var der nogle parcellister, der samlede mælkejungerne sammen hver morgen og kørte til mejeriet og kørte skummetmælk og valle tilbage til landmændene.

Disse mælkeruter blev udliciteret, så der kunne godt være et par naboer der blev uvenner, hvis den ene kørte en mælkerute, som naboen den aften, der var licitation godt ville køre billigere, og bød naboen ned i pris, ja så kunne der godt blive uvenskab.

Næsten alle havde høns, i nogle år under krigen kørte min far en ægrute, han besøgte godt hundrede æg leverandører en gang om ugen, det varede 2 dage at nå turen. Disse æggekasser blev læsset af i en vognmandslade, der var andre ægsamlere i sognet, der var ca. 300-400 i Fanefjord sogn der solgte æg.

Hver fredag kørte vognmanden disse æg til København, det var til Dansk Andels Æg Eksport, der så eksporterede æggene med skib. Det var jo ikke kun i Fanefjord der var høns, der blev solgt æg næsten fra alle huse og gårde, det gjorde alle i landområderne, men det øvrige Møn solgte æggene til Stege Ægpakkeri, der samlede æggene sammen rundt om på øen og pakkede dem i eksportkasser, og jeg er ikke klar over, om de blev sejlet fra Stege Havn eller kørt med lastbiler. Foruden disse to ægforretninger, var der nogle købmænd og brugser, der købte æg hos husmødrene til videre salg i butikkerne, veterinærkontrol var ikke så effektiv for 50-60 år siden.

Som nævnt købte min kone og jeg ejendommen på Spånbjergvej i 1958, 17 tdl., i 1960 forpagtede vi min fars ejendom på 14 tdl. I 1961 kom en nabo og spurgte om, vi ville købe hans ejendom på 3 tdl., det var i tresserne, at landbokonerne kom ud på arbejdsmarkedet, men min kone havde mest lyst til at forsætte med at være medhjælpende hustru, så i 1967 byggede vi kostald, så vi kunne have knapt 40 malkekøer, i 1970 købte vi en ejendom på 8 tdl. Land, i 1972 udvidede vi kostalden til 60 malkekøer og rørmalkning - et stort skridt investeringsmæssigt på det tidspunkt - et badeværelse blev det også til. I 1977 byggede vi en ny lade, i 1978 nyt tag og overdel på stuehuset, i 1980 købte vi en ejendom på 8 tdl., i 1982 købte vi nabogården med 40 tdl. og nybygget svinestald, det var i alt 5 sammen købte husmandsbrug. I 1983 forpagtede vi to ejendomme med tilsammen 26 tdl. nu var der i alt 120 tdl. og det var i 1983 et stort landbrug, i dag er 120 tdl. et husmandsbrug. I midten af firserne havde vi en grise fodermester på den sidst indkøbte gård, og en uddannet landbrugsmedhjælper og en elev til at hjælpe min kone og mig, med landbruget og køerne.

Det var en meget interessant tid, med gode priser og derfor gode indtjeningsmuligheder, og jeg var heldig, at have en meget dygtig kone, som sammen med dygtige medhjælpere passede det alt sammen, når jeg var til møder rundt om i Danmark.

Jeg har været i næsten 30 bestyrelser eller repræsentantskaber eller andre tillidshverv. Jeg begyndte allerede i mine helt unge år og efterhånden, som der blev færre landmænd blev det nødvendigt med større sammen slutninger til sidst landssammenslutninger til at dæmme op for de multinationale gigantkæder, som i U. S. A. der ejer alt "fra jord til bord" jeg tænker her på mejeri og grovvarer. Jeg var med til at samle D. L. G. (Dansk Landbrugs Grovvarerselskab) i 1960'erne, jeg har været med i mejerisammenhæng fra Møns Mejerisammenslutning i 1963 og fortsatte i Øernes Konsummælksselskab til M.D. Foods indtil 1991, men jeg havde for 12 år siden ikke fantasi til at forestille mig, at danske mælkeproducenter sluttede sig sammen med svenske ADA og det mejeriselskab bliver endnu større.

Som jeg allerede har nævnt blev jeg regnskabsfører i Fanefjord Brugs. I 1958 blev jeg formand for Brugsen og var det i 30 år, derudover blev jeg kredsformand for ca. 30 brugser i Sydsjælland og på Møn, hvilket samtidig gav plads i F. D. B.^s repræsentantskab også i Østlige Øers Mejeriforening, blev det til en bestyrelsespost. I en årrække var jeg til dagmøder ca. 70 dage om året + masser af aftenmøder.

Vi havde midt i 1980'erne ca. 150 stk. kvæg, dertil 60 søer og fedesvin på den anden gård. Om vinteren lejede vi kostald hos 2-3 landmænd, der havde solgt køerne, derfor var der brug for mandskab, og i næsten alle årene kom der drenge efter skoletid, og tjente en lommeskilling enten i stalden, men helst på en traktor. Også lærerne på Fanefjordskolen havde aftale med min kone, om at sende skoletrætte elever ud hos os, en dag eller to om ugen.

Men træerne gror som bekendt ikke ind i himlen. Som nævnt var der midt i firserne gode priser på flæsk og mælk, på et tidspunkt var flæskepriserne midt i firserne oppe på 15 kr. pr. kg, nu i år 2003 er den på 7-8 kr. Mælkepriserne er ca. uændret i de sidste 15 år, derfor solgte vi grisene i 1987, og brugte stalden til kalve og kvier, da min kone blev alvorlig syg og døde i 1989 var indtjeningen ved landbruget stærkt reduceret, og jeg prøvede i modsætning til de foregående år, at have underskud på landbruget. I 1992 blev malkekøerne solgt og i 1997 solgte jeg gården med svinestalden og jorden fra begge gårde med undtagelse af 2 tdl., hørende til bygningerne på Spånbjergvej 1, som i 2004 blev solgt til Ulla Bagge og Michael Andersen

og jeg købte hus på Fanefjord Kirkevej 12.

Nutiden er anderledes, hvor for 50 år siden, alle på en eller anden måde var afhængig af landbruget, er der som nævnt kun ca. 16 landbrug på Møn med malkekøer, ca. 10 af de nybyggede stalde med løsdrift og automatisk malkning. Der er for mig ingen tvivl om, at køerne har det bedre nu end i bindestaldene. Og de svinestalde jeg har set, har grisene det også godt, da svinefarme er en knaldhård forretning, kan grisene kun trives hvis de har det godt. Men svinene lugter jo, derfor er svinefarme ikke ret populære. En del byboere køber jo, (og godt det samme) små landbrug op, og drømmen om hus på landet med dyr bliver opfyldt, men der kommer enkelte på landet, der køber nogle dyr og har for lidt forstand på, hvordan dyrene skal passes.

Som bonde/landmand hele mit liv, er jeg glad for, at have været landmand, i den tid jeg har, fremtiden for dansk landbrug bliver anderledes.

Midt i det 20`ende århundrede var landbrugseksporten, så absolut den største faktor, for at hele befolkningen havde det godt. I 1960 brugte en gennemsnitlig lønmodtager familie i Danmark 40 % af indkomsten til mad, 60 år senere ca. 10 % af indkomsten til mad. Danmark har fået mange andre eksport indtægter, såsom olie, industri og moderne teknologi, så måske bliver det meste af landbrugsproduktionen flyttet til de nye E. U. lande og det bliver rørsukker i stedet for roesukker, men det bliver de nye generationer, der skal ordne det, vi gamle følger med fra sidelinjen, så godt vi kan.

Der har altid været udvikling i samfundet, det vil og skal der være.

Jonna Kjær-Nielsen

2010